

Consideracións sobre a didáctica da fraseoloxía italiana a estudantes galegófonos¹

María Montes López

Universidade de Santiago de Compostela

A ensinanza do italiano como lingua estranxeira (LE) a galegofalantes debe aproveitarse nun primeiro momento da proximidade tipolóxica e cultural entre ámbalas dúas linguas para facilita-la aprendizaxe das unidades fraseolóxicas (UUFF) nos niveis iniciais. No ensino do italiano como LE, concédese unha grande importancia á lingüística contrastiva e, en particular, á lexicoloxía contrastiva. Para ensina-la fraseoloxía, os enfoques contrastivos constitúen un recurso fundamental e son imprescindibles cando se fala de dúas linguas tan semellantes como é o caso do italiano e do galego. Parece necesario incluír na formación inicial do estudante de italiano LE o coñecemento pasivo dun bo número das UUFF que forman parte da bagaxe lingüística común dos falantes dunha lingua dada.

Palabras clave: Fraseoloxía contrastiva italiano-galego, didáctica da lingua, unidades fraseolóxicas.

The teaching of Italian as a foreign language to Galician students should take advantage of the cultural and typological proximity between these two languages to facilitate the learning of the phraseological units at the beginner level. In the teaching of Italian as a foreign language a great importance is given to contrastive linguistics and, particularly, to contrastive lexicology. Contrastive approaches are considered a fundamental resource and they become indispensable when there is a great similarity between two languages as in the case of Italian and Galician. Therefore, we think it necessary to include a receptive knowledge of a good number of phraseological units in the students' initial training in Italian as a foreign language. These units form part of the linguistic competence the students have of two similar languages.

Keywords: Italian-Galician contrastive phraseology, language methodology, phraseological units.

Data de recepción 07/04/2011 Data de aceptación 01/08/2011

¹ Este artigo encádrase no proxecto de investigación dirixido pola profesora Mª Isabel González Rey “Adquisición de la competencia idiomática y discursiva del francés lengua extranjera en contexto español: Elaboración de un corpus textual bilingüe con fines didácticos” (código FFI2010-15092), financiado polo Ministerio de Ciencia e Innovación.

1. Introducción

Sinalouse xa en repetidas ocasións a pouca atención que lle dedicaron os lingüistas á fraseoloxía² do italiano en xeral e á súa didáctica en particular. Por fortuna, hai que recoñecer que esta situación cambiou substancialmente nos últimos anos, sobre todo no que se refire aos estudos teóricos. As causas non as imos atopar nin no desinterese do profesor nin na falta de rigor á hora de elaborar materiais para a ensinanza do italiano. A orixe do problema radica na escaseza de estudos teóricos sobre as unidades fraseolóxicas da lingua italiana.

Como é ben sabido, a fraseoloxía pode diferenciarse das outras disciplinas lingüísticas polo seu obxecto de estudo: as unidades fraseolóxicas (UUFF)³, é dicir, as combinacións de palabras (locucións, paremias ou fórmulas rutineiras) que mostran un alto grao de fixación na súa forma e no seu significado. Nos estudos lingüísticos a fraseoloxía comenzo a ter protagonismo, por representaren as UUFF unha parte importante da compoñente léxica das linguas (Quiroga 2006:15), tanto no plano teórico como no plano práctico.

Aínda así, as características pragmáticas das UUFF motivaron a súa exclusión dos inventarios léxicos da maioría dos manuais de ensino de linguas estranxeiras no seu nivel inicial (Calañas 1999:75). Como argumento principal desta exclusión adúcese a complexidade de uso e a pouca frecuencia con que se poden empregar. No caso do italiano a situación non é diferente no que se refire a manuais para os niveis básicos de ensino-aprendizaxe do idioma e nos manuais tradicionais; sobre todo nos que van dirixidos a un público novo; non se lle dá moita importancia nin aos *modi di dire* nin ás paremias (Quiroga 2006:170) que se consideran secundarias no estudo dunha lingua estranxeira (LE). Pero en realidade a competencia fraseolóxica forma parte da competencia lingüística e xa que logo, da competencia comunicativa, e as UUFF deben ir ocupando a posición que lles corresponde dende o primeiro momento⁴.

Con este obxectivo, presentamos este traballo dende a perspectiva da fraseoloxía contrastiva e aplicada entre o italiano e o galego, cunha achega no campo da lectura, comprensión e explotación didáctica de certos aspectos idiomáticos da lingua italiana.

² Coma doutras disciplinas lingüísticas, da fraseoloxía case se pode dicir que nace no século XX, máis en concreto, a finais da segunda década. O estudo sistemático das unidades fraseolóxicas (UUFF) é, polo tanto, recente.

³ Neste traballo optamos pola denominación unidade fraseolóxica (UUFF): este termo xenérico goza dunha grande aceptación na Europa continental, na antiga URSS e demais países do Leste, que son os lugares onde máis se investigou sobre os sistemas fraseolóxicos das linguas (Corpas 1996:19). Inda que, como afirma Penadés (1999:13): “La utilización de esa denominación genérica no significa la no existencia de diferencias entre una locución y un refrán, por ejemplo”.

⁴ Unha inclusión gradual das UUFF no inventario léxico do estudante de LE pasa por reflexionar sobre cales destas expresións son de uso máis frecuente. Como afirma J.A. Calañas (1999:5): “Una vez que el usuario de una L2 se ha acostumbrado a utilizar un cierto inventario de expresiones, es cada vez más complejo crear la sensibilidad contextual necesaria para que el estudiante adquiera la intuición de uso imprescindible. Pero una inclusión gradual de las paremias en el inventario léxico del estudiante de L2 pasa por reflexionar sobre cuáles de estas expresiones son las de uso más frecuente”.

2. A didáctica das UUFF

As UUFF supoñen unha das maiores dificultades no terreo do ensino-aprendizaxe do italiano como LE porque é precisamente no seu grao de fixación onde residen os problemas á hora de aprendelas e producilas. A pesar desta dificultade, a fraseoloxía dunha lingua resulta importante no proceso da súa aprendizaxe posto que só se chega a dominar unha LE cando se é capaz de dominar correctamente as súas UUFF. Xa que logo, contar con coñecementos fraseolóxicos profundos nunha lingua estranxeira facilita a comprensión lectora, fai mais transparentes as alusións contidas nos textos e permite entender xogos de palabras, sobre todo na publicidade, etc. (Ettinger 2008:101).

Por iso nos parece necesario incluír na formación inicial do estudante de italiano LE o coñecemento pasivo dun bo número de UUFF que forman parte da bagaxe lingüística común dos falantes dunha lingua dada. Ademais haberá que exercita-lo alumno na identificación de UUFF eventualmente subxacentes a unha mensaxe. Cómpre ter en conta que un bo número de UUFF presentan unha morfosintaxe totalmente regular e empregan un léxico común. Xa que logo, as ditas secuencias poden ser empregadas na clase de italiano LE con vistas á asimilación por parte do alumno de certas regularidades susceptibles de ser reutilizadas na produción libre, xa sexa oral ou escrita.

É incuestionable a importancia que ten a competencia léxica do estudante de linguas estranxeiras e a necesidade de aprender e ensinar non soamente palabras, senón estruturas máis amplas que leven o discente a lograr unha competencia comunicativa óptima (Lugo 2007:99). Xa o especifica o *Marco de Referencia Europeo* (2002: cap. 5.2.1.1) cando, ó referirse á competencia léxica, inclúe dentro deses elementos léxicos, as expresións feitas, refráns, proverbios, etc. Ademais xa inclúe no nivel A2 un bo número de descritores que expoñen diferentes funcións sociais vinculadas con unidades fraseolóxicas e hoxe é un feito aceptado por todos os docentes que o ensino da fraseoloxía a un estudante estranxeiro debe iniciarse dende os primeiros niveis da súa aprendizaxe. A este respecto Mª Isabel González Rey (2007:22) afirma :

“En ce que concerne les expressions de base, l'utilisateur doit savoir employer les plus fréquentes au quotidien dès le niveau A1 pour parler de soi-même et pour décrire les autres (...). Par contre, les formules mémorisées dans la langue parlée sont indiquées à partir du niveau A2. Ces formules et expressions de base doivent s'employer correctement et à bon escient, Dans des situations prévisibles pour l'utilisateur, à partir du niveau B1. La maîtrise de nombreuses constructions acquises en C1 doit lui permettre de bien les choisir parmi les autres. Les expressions idiomatiques, pour leur part, sont à éviter au niveau B, en particulier en B2, car leur sens figuré peut faire obstacle à la compréhension orale de l'apprenant. Elles sont donc recommandées à partir du niveau C”.

Dende o ámbito do ensino de linguas estranxeiras son frecuentes as referencias ás dificultades que supón aprende-las unidades culturais obxecto de estudo da fraseoloxía. O carácter definatorio e peculiar das unidades fraseolóxicas explica o esforzo que debe realiza-lo aprendiz dunha LE para incorporar á súa competencia lingüística e

comunicativa unidades fraseolóxicas como *in bocca al Lupo!*, *Crepi il Lupo!*⁵ O profesor deberá tratar aquelas expresións máis opacas en canto ó seu significado, para as que será preciso incluso falar de ritos, crenzas relixiosas ou incluso supersticións, e terá que lles explicar ós seus estudantes galegos, por exemplo, que a UUFF italiana *prendere due piccioni con una fava* é a equivalente da galega *matar dous paxaros dun tiro* e que, aínda que o animal non sexa o mesmo, a significación das dúas UUFF é coincidente.

A realidade que neste caso nos ocupa fai que nos centremos principalmente nas particularidades didáctico-pedagóxicas que estas unidades presentan para a súa aprendizaxe e emprego. O estudo sistemático destas unidades a medida que aumenta o nivel do alumno é un requisito imprescindible no desenvolvemento da súa competencia comunicativa en tódolos tipos de discurso. A súa presenza na lingua falada e escrita require un coñecemento especial por parte do estudante, pois non sempre o significado destes elementos lingüísticos é deducible da suma dos significados das súas compoñentes.

No que se refire á didáctica das linguas estranxeiras, son moitos os estudosos que dedican os seus esforzos a profundaren no tema de qué vocabulario ensinar e cómo facelo de xeito máis efectivo. A aproximación á lingua non se fai soamente a través dunha realidade lingüística, senón que tamén se teñen en conta as regras sociolingüísticas, culturais, discursivas, pragmáticas, etc. Se os nativos, cando falan, utilizan moitas unidades fraseolóxicas e se o obxectivo da didáctica da LE é facilitarlle ó estudante a posibilidade de que as súas producións lingüísticas se acheguen o máis posible ás dos nativos e que el saiba comunicarse eficazmente en contextos reais, entenderemos doadamente que as UUFF estean presentes ou que deban estalo na didáctica da LE.

⁵ Atribúeselle a esta fórmula unha función apotropaica, capaz de afasta-lo esconxuro pola súa carga de maxia. A orixe da expresión parece que se remonta a unha antiga fórmula de bos desexos dirixida aos cazadores, á que se adoitaba responder co mesmo valor apotropaico *Crepi* (sobrentendido: o lobo). Este augurio, testemuña da crenza no valor máxico da palabra, teríase estendido da xerga dos cazadores ó conxunto das situacións difíciles nas que se pode atopa-lo home. A expresión *In bocca al lupo!* podería relacionarse tamén con numerosas expresións que teñen como protagonista o lobo. O lobo aparece na tradición antiga e medieval coma o perigo en persoa: animal cruel, falso e insaciable na súa voracidade que sementou a morte e o terror entre habitantes indefensos, pastores e cazadores. Basta limitarse á célebre imaxe do Lupo di Gubbio dei Fioretti di San Francesco. Da visión case apocalíptica do lobo e dos medos que lles transmitiu durante séculos aos habitantes de Europa, xa fosen habitantes dos bosques ou viaxeiros obrigados a desprazárense por camiños infestados de lobos e bandidos, quedan pegadas en varias linguas europeas baixo a forma de refráns e proverbios. A imaxe do lobo queda impresa na lingua, en expresións, proverbios, refráns e imaxes que resaltan as súas características de animal salvaxe: desapiadado cos débiles: *chi pecora si fa il lupo se la mangia*; insaciable e afamado (con valor de intensidade): *una fame da lupi*; a miúdo reducido a malas condicións atmosféricas (con valor de intensidade): *tempo da lupi*. En canto á resposta (*Crepi il Lupo!*), a partir do uso inicial da xerga dos cazadores, prodúcese unha extensión pragmática ó conxunto de situacións nas que á lingua vénlle atribuído o poder máxico de esconxura-la mala sorte. Estes medos atávicos atópanse hoxe nas mesmas expresións, pero usadas simbolicamente para outras situacións perigosas da nosa vida diaria (Vid. *La Crusca*, nº 33, ottobre 2006, p. 18).

Xa que logo, a necesidade de que hai que achega-la fraseoloxía á realidade das aulas de linguas estranxeiras empeza xa a cristalizar en propostas concretas, pero, aínda que hai unha maior presenza destas unidades en moitos manuais, na súa maior parte a adecuada explotación na aula dependerá a miúdo do profesor⁶.

Malia a complexidade que presenta o ensino deste tipo de expresións, a frecuencia real de uso que se observa fai imprescindible a súa inclusión nos currícula de italiano como LE. Aínda que moitos estudosos consideran que as UUFF deben ser introducidas nas aulas en niveis avanzados, é necesario introducilas en niveis iniciais para familiariza-lo alumno coa presenza destas unidades e conseguir que acade unha competencia activa progresiva ó longo da súa aprendizaxe. Con este obxectivo, habería que ensinar ó principio aquelas UUFF máis frecuentes e máis sinxelas polas súas características formais, semánticas e pragmáticas e deixar para niveis superiores aquelas que presenten maiores dificultades.

3. A fraseoloxía italiana para galegofalantes

Nunha programación destinada ó ensino do italiano a falantes de galego, a utilización de enunciados fraseolóxicos pode desempeñar, na nosa opinión, un papel importante. Son moitos os posibles recursos lingüísticos e pragmáticos das UUFF e os seus trazos tipolóxicos facilitan non só a aprendizaxe do léxico, senón tamén a interpretación semántica e pragmática dos enunciados⁷.

Temos presente que na actualidade a ensinanza de linguas dirixe os seus pasos cara a métodos comunicativos-accionais onde son os materiais auténticos (orais e escritos) os que conforman o desenvolvemento das catro destrezas: oír, falar, ler e escribir (Postigo 1999:417). Partimos da idea do uso dun código en situacións reais de comunicación onde o alumno debe conseguirlas destrezas en contextos variados, de acordo coas situacións socio-culturais e/ou profesionais, adquirindo competencia gramatical, discursiva, sociolóxica e estratéxica.

A presenza dun elemento léxico común nun grupo de UUFF que se van ensinar é unha axuda para a aprendizaxe por parte do estudante. É certo que resulta máis adecuado ordena-las UUFF en volta dun significado fraseolóxico similar pero, como propoñemos que as UUFF se ensinen dende o primeiro contacto do estudante coa LE tendo en conta a súa lingua nativa, a aprendizaxe de certas UUFF comúns en ámbalas linguas non suporá grandes esforzos nin dificultades. Neste senso, a ensinanza do italiano como LE a galegofalantes debe aproveitarse nun primeiro momento da proximidade tipolóxica e cultural entre ámbalas linguas para ofrecer unha ensinanza e aprendizaxe das UUFF nos niveis iniciais (Quiroga 2006:194).

⁶ Os problemas non existen soamente da parte do discente; ó profesor tamén lle resulta complexo ensina-las UUFF dunha lingua estranxeira, non só pola súa fixación formal e a súa idiomaticidade, senón tamén pola carencia de investigacións que lle indiquen qué unidades fraseolóxicas debe ensinar en cada nivel, pola escaseza de materiais específicos nos que apoia-lo seu ensino.

⁷ É evidente que a utilización sistemática das UUFF non suple a necesaria utilización doutros tipos de materiais.

No ensino do italiano como LE, concédeselle unha grande importancia á lingüística contrastiva e, en particular, á lexicoloxía contrastiva. Para ensina-la fraseoloxía, os enfoques contrastivos constitúen un recurso fundamental e os enfoques contrastivos son imprescindibles cando se fala de dúas linguas tan semellantes como é o caso do italiano e do galego. Resulta obvio que a reflexión sobre o ensino/aprendizaxe dunha lingua estranxeira debe ter en conta a(s) lingua(s) materna(s) do(s) alumno(s). Cada vez resulta máis frecuente unha situación de aprendizaxe na que se atopan implicadas varias linguas estranxeiras. A conveniencia dun enfoque múltiple parece aínda máis evidente se considerámo-la aprendizaxe de linguas da mesma familia. O galego e o italiano son dúas linguas moi parecidas e calquera falante pode entender gran parte dunha comunicación oficial. Partindo desta premisa, é fácil entender que lles resultará doado ós estudantes galegofalantes empezar a familiarizarse coa fraseoloxía inicial do italiano e desenvolver unhas competencias discursivas que lles han facer gañar confianza e da-los seus primeiros pasos no uso desa lingua. As relacións de equivalencia e correspondencias entre unidades fraseolóxicas de sistemas lingüísticos distintos espertan o interese pola comparación, comprensión e asimilación destas unidades e os enfoques contrastivos baseados en criterios semánticos axudan a adquiririlas para unha competencia activa das mesmas (González Rey 2006:135).

A este factor contrastivo en favor do ensino de linguas afíns, haille que engadir outros. Así, a maioría dos estudantes galegos que aprenden o italiano xa teñen un bo coñecemento da súa lingua en relación ás unidades fraseolóxicas e ás súas características. Para todos eles, o italiano é a terceira lingua estranxeira que aprenden e para moitos deles incluso, a cuarta, polo que xa se enfrontaron a estas estruturas noutras ocasións de ensinanza-aprendizaxe de linguas. Xa que logo ós coñecementos lingüísticos previos que teñen e a esa concienciación da importancia de uso dos fraseoloxismos, súmaselle-lo factor da motivación, aspectos de grande interese que o docente debe explotar e facer rendibles ó máximo.

Porén, non podemos partir da idea preconcebida de que un estudante galego de italiano vaia ter poucos problemas de aprendizaxe, ou menos problemas que se estudase unha lingua xermánica, a pesar de que o galego e o italiano sexan dúas linguas afíns. A complexidade que presenta o ensino e a aprendizaxe destas unidades e a necesidade que ten o docente de italiano de seguir ampliando a nómina de orientacións didácticas e exercicios vinculados co conxunto de unidades fraseolóxicas levounos a presentar unha proposta coa que os alumnos de nivel inicial de italiano LE poidan familiarizarse na aula con algunhas frases feitas do italiano.

Como xa comentamos máis arriba, normalmente dedícaselle moi pouco tempo na clase á didáctica das UUFF. Distintos traballos acerca da fraseoloxía italiana subliñan precisamente o escaso interese que se lle prestou a esta disciplina nos manuais e materiais de ensinanza do italiano como LE. Normalmente aparecen como apéndice de escasa importancia, como un dato anecdótico. Son tamén recorrentes as críticas que consideran que o material dispoñible é insuficiente⁸ e que, ó tratarse moitas veces de

⁸ Os dicionarios fraseolóxicos ou xerais son outro tipo de material do que pode botar man o profesor de italiano para aproximarse ó coñecemento da fraseoloxía italiana. Neste senso pensamos que o *Diccionario*

unidades complexas irregulares que non responden ós procesos sistemáticos presentes noutras unidades de lingua, o seu estudo precisa dunha metodoloxía distinta (Ruiz 1997:47)⁹.

4. Proposta de clasificación

O primeiro problema que se lle presenta ó profesor é a elección das UUFF que debe ensinar¹⁰. A maioría das UUFF é de alcance xeral, porque a súa mensaxe de carácter xenérico alude a comportamentos e situacións existentes en todas as sociedades. As UUFF incluídas na relación proposta deben ser obxecto dunha aprendizaxe gradual, sempre dentro dun contexto semellante ó de uso real, para que así poidan pasar a formar parte dos coñecementos léxico-idiomáticos que o alumnado poida activar nas situacións adecuadas.

Na nosa proposta de UUFF que deberían coñecer os estudantes de italiano LE a nivel inicial, o profesor debe partir daquelas unidades de nivel semántico e estruturas sintácticas máis simples: *avere i piedi per terra/te-los pés na terra*¹¹. No corpus seleccionado son moitas as UUFF coincidentes en italiano e en galego que poden ser doadamente descodificadas por un falante de galego. A medida que se avanza na aprendizaxe da lingua, vanse introducindo as formas máis complexas ou que máis dificultades supoñen para o colectivo de alumnos que aprenden o italiano.

A partir destas consideracións xerais, propoñemos a continuación un posible tratamento dalgunhas UUFF do italiano. O punto de partida constitúeo unha lista delas nas que se fai mención a un animal. Como o número de unidades que teñen cabida no noso corpus, a partir deste criterio tan xeral de selección, é moi grande, aquí só imos estudar un número reducido delas. O problema que presentan todas, e que se dá en calquera UUFF, é a capacidade de reconstrución do significado por parte do alumno cos seus coñecementos lingüísticos, é dicir, a idiomaticidade dos seus sentidos.

Son moi comúns as UUFF que teñen como referente ou protagonista dos feitos un animal¹², en tanto que ser vivo presente en tódalas culturas e tradicións dos distintos países e grupos de falantes. De sempre, o animal ocupou un posto importante no

Italiano-Galego, dirixido por Isabel González, resulta especialmente útil no apartado da fraseoloxía. Un dos aspectos máis enriquecedores da obra dende a perspectiva da investigación fraseolóxica é a inclusión de unidades fraseolóxicas sinónimas daquela que está definíndose. Ademais a entrada tamén contén, no caso de que as haxa, as correspondencias fraseolóxicas en galego.

⁹ Como exemplo de irregularidade, son frecuentes os casos de expresións fraseolóxicas con idéntico significado no italiano e no galego, pero con diferente significado: *essere in imbarazzo* significa *sentirse incómodo-a*. Para referirse ó “embarazo” en italiano emprégase o termo *gravidanza*. Vid. *Diccionario Italiano-Galego* (Blanco Valdés et alii 2000).

¹⁰ O tema complicase cando se examina dende a perspectiva do ensino do italiano como LE, pois non sabemos cales unidades fraseolóxicas deben ser obxecto da aprendizaxe dos alumnos de acordo cos distintos niveis de ensinanza. Mentres non teñamos esta información, será competencia do profesor selecciona-las que deberán ser ensinadas.

¹¹ As UUFF citadas aparecen recollidas nos dicionarios *Zingarelli, Tam e Diccionario Italiano-Galego*.

¹² Existe unha relación inequívoca entre algúns animais e certas actividades ou estados que as persoas desenvolven con eles. Ademais este é un feito que se dá para toda a humanidade e algunhas das locucións poden traducirse case literalmente a moitas linguas.

acontecer dos feitos e conviviu en estreita relación co home. Xa que logo, os animais tiveron sempre na vida do home unha grande importancia e esa profunda relación entre o home e o animal quedou plasmada ó longo dos tempos en numerosas UUFF¹³.

Reproducimos a continuación as expresións que nos parece que lles poden resultar máis doadas de aprender a estudantes que teñen o galego como lingua materna e que se achegan por primeira vez ó estudo do italiano como LE. É doado apreciar que algúns elementos da realidade social, histórica, relixiosa, fisiolóxica, os costumes, etc seleccionados polos dous pobos son en gran medida coincidentes. Os criterios de selección baséanse, sobre todo, na existencia de equivalentes (totais ou parciais) entre as dúas linguas¹⁴ e na posibilidade do emprego correcto nas situacións de comunicación obxecto de ensino/aprendizaxe nos niveis iniciais. Nas unidades seleccionadas, tanto locucións como refráns, alúdese á forma de ser e de comportarse dos homes, poñéndoos en relación directa coa de certos animais a partir de situacións comúns e cotiás.

A nosa clasificación empeza polas UUFF que son practicamente idénticas en ambas as linguas, tanto na forma coma na intención moralizante. Nelas o animal que se cita é o mesmo.

Cane: *essere come cane e gatto/levarse coma o can e o gato; essere solo come un cane/estar só coma un can; morire solo come un cane/morrer (só) coma un can; non trovare un cane/non atopar nin un can; trattare [qualcuno] come un cane/tratar [a alguén] coma un can.*

Gallina: *andare a letto con le galline/ deitarse moi cedo coma as galiñas, deitarse coas galiñas.* A galiña é considerada pola sabiduría popular símbolo de riqueza, pois vela pola economía familiar e protexe a todos os demais membros do curral. É saudable, ata o punto de que se asegura que como comida é capaz de revivir un moribundo e facer que o enfermo recobre a saúde: *gallina vecchia fa buon brodo/galiña vella fai ben o caldo.*

Gallo: outro animal de moito valor para o campesiño é *o galo*. Nos dous idiomas *o galo* é unha alegoría do macho e, en particular, do home. Aínda hoxe o nome do animal emprégase en senso figurado para aludir a un “home presumido e bravucón ou persoa que nun sitio se impón ós outros ou que sobresaie entre eles”: *fare il gallo/facerse o galo.*

Gatto-a: *essere in quattro gatti/ser catro gatos; fare la gatta morta/ facerse a gata morta.*

Pecora: *essere la pecora nera della famiglia/ se-la ovella negra da familia.*

¹³ Frecuentemente son metáforas de animais referentes a condutas e situacións humanas.

¹⁴ No caso do galego, o material de traballo fundamental foi o *Diccionario italiano-galego* que inclúe frases feitas. Observando a lista das expresións consideradas neste estudo, comprobamos que as equivalencias cuantitativas e cualitativas entre textos fraseolóxicos das dúas linguas resultan moi próximas na designación e no senso.

Pesce: aparece en comparacións coma: *nuotare come un pesce/nadar coma un peixe*.

Existen UUFF que perseguen a mesma intención moralizante e aluden a cuestións similares, pero en cada idioma exemplifícanse con animais diferentes. O cambio de animal provoca unha lixeira diferenza pero que non lle afecta ó seu senso.

Touro: a imaxe do *touro*, símbolo tan arraigado no mundo hispano, encontra unha realidade expresiva similar nas dúas comunidades lingüísticas pero debemos reparar en que no galego máis ca do *touro* fálase do *boi*, que era o habitual animal de tiro, pero debe terse en conta que en galego o boi non só designa o animal capado senón o animal enteiro¹⁵: *essere un toro/ser forte coma un boi~touro; prendere il toro per le corna/colle-lo boi ~touro polas cornas*. Aínda que esta locución parece aludir con toda claridade ás *corridas de toros* españolas e aínda que moitas veces se ten citado como un hispanismo fraseolóxico, non está clara esa relación¹⁶.

Aquila: *avere occhi d'aquila/ter ollos de linxe*.

Grillo: *non avere grilli per la testa/non ter paxaros na cabeza*.

Lumaca: *camminare come una lumaca/camiñar coma unha tartaruga*.

Oca: *avere la pelle d'oca/te-la pel de galiña*.

Como complemento á presentación desta listaxe ós alumnos dentro da fase pasiva, pódeseles facilita-la busca destas e doutras UUFF semellantes en textos de distinta natureza (prensa, literatura, etc) como unha práctica proveitosa e amena. Como o recurso ás UUFF na prensa, literatura e publicidade é usual, resulta doado reunir documentos auténticos nos que se empregan este tipo de expresións, sempre que se axuste o nivel do texto ó nivel do estudante.

Por outra banda, nunha fase de competencia activa, os recursos léxicos e as estruturas gramaticais das unidades aprendidas son reutilizables e pódense aproveitar para a súa reformulación na expresión guiada ou libre do estudante. Tendo en conta que se está a

¹⁵ Galicia, a pesar de ter unha porcentaxe importante do gando bovino español, non cría gando bravo para as corridas de touros, que en Galicia foron e son algo totalmente residual. Galicia non forma parte da *cultura del toro*. Os poucos machos enteiros que se crían destínanse exclusivamente á reprodución. E, por parte, o animal chámase sempre *boi*, tanto o animal capado, coma o semental: as vacas *andan ó boi*, cando “están en celo”, e *lévanse ó boi* “a inseminar”. *Touro* é unha palabra que en Galicia só usan os veterinarios e algúns gandeiros por influxo deles. O habitual nas casas galegas ricas antes da mecanización da agricultura era a parella de bois (capados). Esta asimetría co resto de España complétase co feito de que Galicia, ó revés do resto de España (e en parte tamén de Europa) nunca arou con cabalos ou mulas: sempre arou con bois ou vacas. É sabido que Europa no século IX substituíu o boi polo cabalo como animal tractor, xa que ten máis potencia de arrastre; aínda que hai outros factores que estudou o P. Sarmiento e que xustifican que Galicia seguise arando con bois (Benavente Jareño 2010: 1234-1244).

¹⁶ A orixe desta locución é menos transparente do que se di. Resulta raro que estea estendida por toda Europa pero que case todos a relacionen coa tauromaquia española (que é descoñecida en case toda Europa e na que nunca se colle o touro polos cornos). A súa orixe podería estar máis razoablemente ou na tauromaquia portuguesa (na que si se collen polos cornos) ou na antiga cretense. Pero é máis probable que se refira ó acto labrego de xungui-los bois para poñelos ó carro ou ó arado, domesticando así en beneficio dos humanos a súa inmensa forza (Ferro 2008:174-175).

propicia-la fraseoloxía no estadio inicial da súa aprendizaxe, prima familiariza-lo alumno co seu uso en situacións sinxelas, por exemplo dentro do descritor “como describir unha persoa”, por exemplo: *Anna é una pecora; é muta come un pesce; si fa la gatta morta e ha il cervello di gallina; etc.*

En definitiva, as actividades propostas na aula poden ser variadas: dende partir dun texto periodístico, publicitario ou de calquera outro tipo que conteña unha UUFF ata presentar un debate mediante a contraposición de UUFF de senso oposto ou a discusión de ideas polémicas expresadas en fórmulas proverbiais, exercicios de escritura, exercicios de fonética...

5. Conclusión

A fraseoloxía ten un papel moi destacado na fala cotiá e debe ocupar un lugar importante no estudo dunha LE. Consideramos que unha aprendizaxe completa dunha lingua debe incluír tamén a aprendizaxe destas unidades fraseolóxicas que non soamente forman parte do sistema lingüístico, senón que tamén reflicten a cultura da lingua que se aprende, por iso a competencia idiomática debe de ter un espazo específico na aprendizaxe da LE. A parte da dimensión lingüística da fraseoloxía, da súa importancia central dentro do sistema xeral da lingua, existen outros aspectos dignos de mención, como é o valor sociocultural que conteñen a maioría das unidades fraseolóxicas, por seren representantes da idiosincrasia dunha cultura, dunha sociedade, dun modo común de ve-la realidade que nos rodea (González Rey 2004: 116).

Con esta pequena contribución, pretendemos poñer de manifesto a necesidade de lle conceder á fraseoloxía un papel importante dentro dos estudos orientados á ensinanza do italiano a galegofonos. Queda aínda un longo camiño por percorrer con respecto á didáctica das súas unidades fraseolóxicas. Para acadar ese obxectivo, é necesario, en primeiro lugar, que os docentes avancen no coñecemento das UUFF e das súas características. Sempre e cando exista un traballo previo de reflexión sobre as súas condicións de utilización, aproveitando o carácter de linguas emparentadas que teñen o galego e o italiano como fio condutor natural entre linguas e culturas, as UUFF poden chegar a ocupar un lugar nada desdeñable na clase de linguas estranxeiras. En segundo lugar, terán que desenvolverse novas propostas para a presentación na aula das UUFF que vaian máis aló do estudo das expresións que aparecen no fragmento que abre cada un dos temas dun manual ou do enfrontamento entre o alumno e unha nómina de locucións constituída por expresións que non teñen relación entre elas.

O pequeno corpus de unidades fraseolóxicasm, que presentamos como mostra, pode servir de axuda á hora de decidir que unidades fraseolóxicas poden incluírse nas programacións da aula. Como se ve, son expresións moi usuais na fala dos interlocutores nativos e fáciles de introducir desde un nivel inicial na aprendizaxe dos estudantes.

Os estudantes adoitan, ademais, mostrar un grande interese por esta parcela do vocabulario sen necesidade de que o profesor deba motivalos dun xeito especial. As UUFF despertan curiosidade e o único problema é a súa presentación na aula e debe existir un criterio vertebrador que domine calquera nómina de locucións. Presentamos

un xeito de achegarnos a unha parte da fraseoloxía de forma que esta aproximación sexa o máis sinxela e intuitiva posible tanto para o alumno coma para o profesor.

A partir dos resultados que acabamos de expoñer, podemos afirmar, sen lugar a dúbidas, que o número de contidos funcionais que obrigan un estudante de italiano como LE a familiarizarse con unidades fraseolóxicas desde os primeiros niveis da súa aprendizaxe é realmente importante, independentemente de que o *Marco común europeo de referencia para as linguas* non faga mención, de xeito explícito, do termo *expresión idiomática* ata o nivel C2.

Neste traballo tratamos, logo, de probar que o emprego das UUFF supón un camiño para aborda-lo ensino do italiano a galegófonos, especialmente nos aspectos aproximativos, idénticos e contrastivos propiciando a diminución de interferencias na actuación lingüística. Aínda que moitos aspectos quedaron sen tratar neste artigo, podemos concluir que as últimas correntes metodolóxicas no ensino de linguas incitan a unha revisión de explotación de materiais e que, a pesar dalgúns inconvenientes que existen na utilización de UUFF no ensino, a aplicación dun repertorio elixido coidadosa e sistematicamente ó ensino do italiano a galegófonos, resulta de inestimable axuda na etapa inicial da aprendizaxe. Xa que logo, pretendemos poñer de manifesto con estas reflexións a necesidade de lle conceder á fraseoloxía un papel importante dentro dos estudos orientados á ensinanza do italiano como LE.

Remateremos con estas palabras de Pablo Zamora (2006:8) que resumen todo o exposto neste traballo:

“L’obbiettivo principale di ogni studente di qualsiasi lingua straniera è fare in modo che le sue produzioni linguistiche si avvicinino il più possibile a quelle dei parlanti nativi; il raggiungimento di tale obiettivo passa attraverso l’apprendimento delle espressioni fraseologiche e il riconoscimento dei contesti di interazione comunicativa in cui il loro uso non solo è opportuno e appropriato, ma in molti casi necessario”.

6. Referencias bibliográficas

- BENAVENTE JAREÑO, Pedro e FERRO RUIBAL, Xesús (2010): *O libro da vaca. Monografía etnolingüística do gando vacún*. Santiago de Compostela: Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades. Xunta de Galicia.
- BLANCO VALDES, C. F. et alii (2000): *Diccionario italiano-galego*. Santiago de Compostela: Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades / Xunta de Galicia.
- CALAÑAS CONTINENTE, J.A. (1999): “Los refranes en la enseñanza del alemán como lengua extranjera”, en *Paremia*, 8, 73-79.
- CHERDANTSEVA, T. (1996): “Proverbio e modo di dire”, en *Studi di Grammatica Italiana*, XVI, 339-343.
- CONSEJO DE EUROPA (2002): *Marco común europeo de referencia para las lenguas: aprendizaje, enseñanza, evaluación*. Estrasburgo: Consejo de Europa (Dpto. de Política Lingüística).

- ETTINGER, Stefan (2008): “Alcances e límites da fraseodidáctica. Dez preguntas clave sobre o estado actual da investigación” en *Cadernos de Fraseoloxía Galega* 10, 2008, 95-127.
- FERRO RUIBAL, Xesús (2008): “A comparación fraseolóxica galega como radiografía lingüística” en ÁLVAREZ DE LA GRANJA, María (ed.) (2008): *Lenguaje figurado y motivación*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- FORGAS, E. (1993): “Cultura popular y cultura material: el refranero”, en *Paremia*, 1, 35-44.
- GONZALEZ FERNANDEZ, I. (2001): “Información semántica complementaria en los diccionarios bilingües”, en PORRAS CASTRO, Soledad (ed.) (2001) : *Actas del IX Congreso Nacional de Italianistas Españoles, Lengua y Lenguaje Poético, Valladolid, 2-4 de octubre de 2000*. Valladolid: Universidad de Valladolid, 45-60.
- GONZÁLEZ REI, Mª Isabel (2004): “A fraseodidáctica: un eido da fraseoloxía aplicada” en *Cadernos de Fraseoloxía Galega* 6, 2004, 113-130.
- (2006): “A fraseodidáctica e o Marco europeo común de referencia para as linguas” en *Cadernos de Fraseoloxía Galega* 8, 2006, 123-145.
- (2007): *La didactique du français idiomatique*. Fernelmont: InterCommunications & E.M.E.
- GONZALEZ REY, Mª I. (ed.) (2007): *Les expressions figées en didactique des langues étrangères*. Bélxica: E.M.E.
- LAPUCCI, C. (1993): *Il Dizionario dei modi di dire*. Milano: Garzanti.
- LUGO MIRON, S. (2007): “Algunas consideraciones sobre la enseñanza-aprendizaje de la fraseología española con estudiantes griegos”, en GONZALEZ REY, Isabel (2007): *Les expressions figées en didactique des langues étrangères*. Bélxica: E.M.E., 85-102.
- MINIATI, V. (1989): *Proverbi e modi di dire in Romagna*. Ravenna: Longo Editore.
- PIÑEL LOPEZ, R. (1999): “El animal en el refrán, reflejo de una cultura. Estudio contrastivo alemán-español”, en *Paremia*, 8, 411-416.
- POSTIGO, M.J. (1999): “Las paremias en la enseñanza del portugués como lengua extranjera”, en *Paremia*, 8, 417-422.
- QUIROGA, P. (2006): *Fraseología italo-española*. Granada: Granada Lingüística.
- ZAMORA MUÑOZ, P. et alii (2006): ‘Hai voluto la bicicletta’. *Esercizi di fraseologia e segnali discorsivi per studenti di italiano LS-L2*. Perugia: Guerra.